

CÎTEVA OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA PALEOLITICUL DIN OAȘ ȘI PERIODIZAREA LUI

DE

MARIA BITIRI

Pe măsură ce descoperirile paleolitice se înmulțesc se conturează tot mai clar faptul că celele primitive de vânători și culegători nu trăiau izolate și răzlețe, ci dimpotrivă, grupate pe teritorii mai mult sau mai puțin restrinse, în așezări situate la distanțe relativ reduse între ele. În cadrul acestora unele sînt de lungă durată, păstrînd în principal urmele unei culturi, cum e cazul locuirilor din peșterile carpatice. Acolo unde n-a existat o continuitate în timp și spațiu, așezări mai vechi au fost repopulate în repetate rînduri, dînd naștere în felul acesta așezărilor cu mai multe niveluri de locuire, de vîrstă diferită.

Ca centru de locuire paleolitică mai vechi și de mai lungă durată menționăm așezările din peșterile carpatice, în majoritate locuite de musterieni care, în lunga lor viațuire în perioada rece din Würm I, au lăsat straturi de cultură groasă¹, cu vetre de foc puternice, unele dintre ele special amenajate².

Pe lângă vechile descoperiri demult cunoscute atît în țară cit și peste hotare³, cu fiecare an ce trece se fac noi și noi înregistrări de descoperiri paleolitice în Moldova pe Prut⁴, unde se profilează tot mai mult o locuire paleolitică densă și de lungă durată⁵.

În același sens trebuie să amintim centrul paleolitic de pe Valea Bistriței, devenit cunoscut numai în urma cercetărilor recente întreprinse cu ocazia construcției hidrocentralei de la Bicaz, în zona lacului de acumulare, cercetări încheiate cu cîțiva ani în urmă și ale căror rezultate au fost deja valorificate⁶.

¹ *Istoria României*, I, 1960, p. 11 și urm.; C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratori, *Șantierul arheologic Baia de Fier*, în *Materiale*, III, 1957.

² Maria Bitiri, *Vetrele paleolitice în România*, în *SCIV*, XII, 1961, 1, p. 7—14.

³ N. N. Moroșan, *Le pléistocène et le paléolithique de la Roumanie du nord-est*, în *AIGR*, XIX, București, 1938.

⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor și N. Zaharia, *Cercetările paleolitice din 1956*, în *Materiale*, V, 1969; N. Zaharia, *Descoperiri paleolitice în Moldova efectuate între anii 1952 și 1957*, în *Arheologia Moldovei*, I, 1961.

⁵ Al. Păunescu, *Sur la succession des habitats paléolithiques et postpaléolithiques de Ripiceni-Izvor, în Dacia*, N. S., IX, 1965.

⁶ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le paléolithique de Ceahlău, în Dacia*, N. S., X, 1966, p. 5 și urm.

Cercetări numeroase și cu rezultate importante s-au întreprins în Țara Bîrsei ⁷ și mai recent în Banat ⁸ și Țara Oașului ⁹.

De descoperirile din Oaș încercăm a ne ocupa în lucrarea de față spre a pune și poate rezolva măcar și parțial unele probleme ce se desprind în urma cercetărilor întreprinse, începînd din 1957, timp în care s-au descoperit și efectuat săpături în șapte așezări; în plus s-au semnalat și au apărut descoperiri de suprafață, ce urmează a fi verificate ¹⁰.

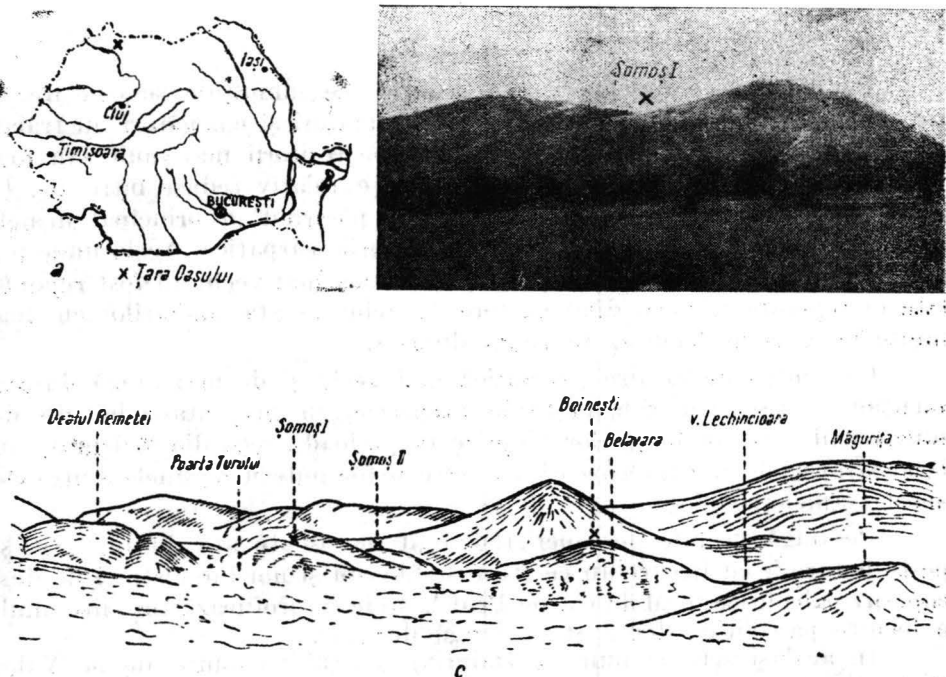

Fig. 1. — a, localizarea Țării Oașului; b, Dealul Șomoș; c, bara vulcanică care închide în nord-vest Depresiunea Oaș (schită panoramică după I. Velcea); X, așezări paleolitice.

Înainte de a prezenta problemele ce le ridică materialele paleolitice descoperite în Țara Oașului, trebuie să menționăm că în preocupările noastre intră teritoriul propriu-zis al Țării Oașului (nu ca raion administrativ), privit ca unitate naturală, depresiunea din nord-vestul țării, situată la contactul dintre șesul Someș-Tur și lanțul eruptiv al munților Oaș-Gutii. După aprecierea specialiștilor „depresiunea intra-

⁷ Al. Păunescu, *Cercetări paleolitice*, în *SCIV*, 17, 1966, 2.

⁸ Fl. Moșoșanu, I. Stratan, *Noi descoperiri paleolitice în Banat*, în *SCIV*, 17, 1966, 2.

⁹ Maria Bitiri, *Палеолит в Цара Оашулуй*, în *Dacia*, N.S., IX, 1965.

¹⁰ Maria Bitiri, *Raport asupra săpăturilor paleolitice din Țara Oașului în anii 1962–1966*, (în mss.).

montană de eroziune Oaș este alcătuită din depozite sedimentare și înconjurată de un relief înalt, dezvoltat pe formațiuni eruptive”¹¹.

Această regiune semiînchisă, bine adăpostită de curenții reci, cu faună și floră bogată, a constituit leagănul unei lungi perioade de intensă locuire paleolitică, începînd din mustermanul superior.

Depresiunea, străbătută de o rețea hidrografică bogată, prilejuită în principal de râurile Talna, Turul, Pîriul Rău și Lechincioara, prezintă numeroase dealuri, martori de eroziune, care au constituit locurile principale pentru așezările paleolitice (fig. 1).

Din cercetările de pînă acum constatăm că toate așezările sînt situate pe înălțimi, pe culmile unor dealuri a căror altitudine variază între circa 150 — 400 m, în preajma cărora curg râuri sau se află o sursă de apă (izvor). Majoritatea dintre ele sînt așezări cu mai multe straturi de cultură (2 — 3), niciuna însă nu reprezintă o locuire continuă, o evoluție locală, fiecare nivel reprezentînd urmele altei culturi, diferită ca timp și specific în maniera de cioplire a pietrei.

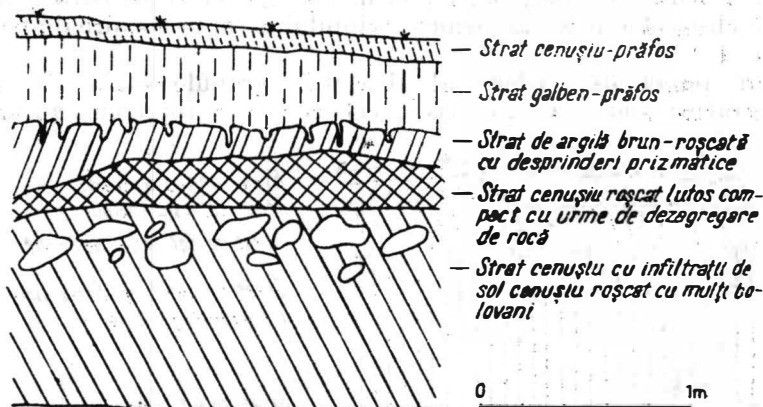

Fig. 2. — Remețea Șomoș II. Situația stratigrafică.

Dată fiind zona de origine vulcanică în care ne aflăm și prezența solului de pădure cu aciditate sporită, resturile faunistice s-au distrus în întregime, singurele dovezi de locuire și activitate umană rămînînd obiectele de piatră cioplită și vetrele de foc, acolo unde acestea s-au păstrat.

Fiînd situate pe înălțimi, acumularea straturilor a fost foarte lentă, procesul de eroziune acționînd totdeauna în defavoarea depunerilor astfel că urmele de locuire paleolitică apar la adîncimi cu totul reduse. Acolo unde coastele dealurilor sînt în pantă mai lină, locurile prefîndu-se lucrărilor agricole, straturile superioare de cultură au fost distruse aproape în întregime (Călinești I — IV și Șomoș II)¹². În asemenea așezări clarificarea situației stratigrafice e destul de dificilă, ea făcîndu-se mai mult pe criterii tipologice, prin comparație cu situația stratigrafică a așezărilor de aceeași vîrstă, situate pe dealuri care pînă nu de mult au fost

¹¹ I. Velcea, *Tara Oașului, studiu de geografie fizică și economică*, 1964, p. 21.

¹² Maria Bitiri, *op. cit.*

împădurite, în ultimul timp, după defrișare slujind ca locuri de iμαș (Boinești, Remetea Șomoș I și Turulung-vii)¹³.

Piemonturile propriu-zise și piemonturile înalte din Bazinul Oaș sînt acoperite de o pătură loessoidă de grosime diferită, care din cauza drenajului de suprafață capătă adesea caracterul solurilor brune podzolitice, frecvent pseudoglizate. De altfel, este stabilit că „din punct de vedere al raionării pedogeografice, depresiunea Oaș aparține domeniului central-european, subprovincia panonică de nord, zona solului brun de pădure”¹⁴. Așa cum menționează în studiul său I. Velcea¹⁵ și cum constatăm și noi în cercetările noastre, pe teritoriul Oașului apar suprafețe restrinse în care procesele pedogenetice sînt diferite. Astfel, la Bicsad și Boinești strîns legate de rocile andezitice apar soluri roșcate în care se găsesc fragmente mărunte de rocă; de acest strat la Boinești, este legat primul și cel mai vechi nivel de locuire descoperit pînă acum în această regiune și anume: musterianul superior. La Remetea însă, pe Șomoș sau Dealul Coarnelor, solul brun slab podzolit suprapune o argilă clisoasă, umedă. De solul brun podzolit și partea superioară a stratului de argilă clisoasă sînt legate urmele primului nivel de locuire de pe Șomoș, așezarea I.

Din punct de vedere al alcătuirii granulometrice în general, aceste straturi sînt mai argiloase; cele ce le suprapun însă au un aspect

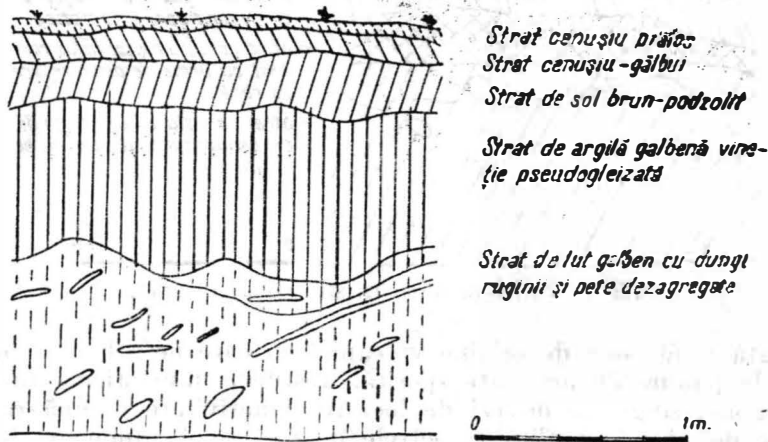

Fig. 3. — Remetea Șomoș I. Situația stratigrafică.

luto-prăfos, de grosimi și colorit în gălbui și cenușiu aproape similare de la o stațiune la alta.

Din cele expuse pînă aici reiese destul de clar caracterul general al depunerilor din Oaș. Avem însă nevoie de o cunoaștere mai în detaliu a cuaternarului, de încercări în a descifra care din diferitele straturi aparțin stadiilor glaciare și fazelor interglaciare, dar mai cu seamă de subîmpăr-

¹³ Maria Bitiri, Așezarea paleolitică de la Boinești, în SCIV, 15, 1964, 2; idem, Raport asupra săpăturilor paleolitice. . . (In mss.).

¹⁴ Monografia geografică a R. P. Române, vol. I, Geografia fizică, 1960.

¹⁵ I. Velcea, op. cit., p. 58.

țirea depunerilor petrecute în ultimul glaciari — Würm — de care sînt legate toate descoperirile paleolitice de pînă acum. Separat — cum e cazul lucrării „Țara Oașului, studiu de geografie fizică și economică” de I. Velcea, la care ne-am referit de mai multe ori pînă acum și care ne este de un real folos — sau în cadrul unor teme generale¹⁶, geologi, geografi, pedologi etc. s-au ocupat de depresiunea Oaș din diferite puncte de vedere, cuprinzînd însă numai sumar problemele care le ridică depunerile cuaternare. În cele ce urmează pe baza a ceea ce s-a făcut pînă acum în materie de geocronologie a paleoliticului la noi în țară, și prin omologări cu materiale similare descoperite în împrejurimi, încercăm a descifra, preliminar încadrarea geologică și culturală a descoperirilor paleolitice din Oaș. Ținînd cont de tipologia uneltelor de piatră, de gradul perfecționării tehnicii de cioplire, după cum și de situația lor stratigrafică, menționăm mai sus că cele mai vechi dovezi de locuire din Oaș sînt legate de depunerile brun-roșcate de la Boinești și Remetea — Șomoș I și Șomoș II.

Studiind materialele paleolitice provenite din primul sondaj de la Boinești în 1957, după cum și condițiile geomorfologice ale depunerilor de aici, C.S. Nicolăescu-Plopșor menționa că stratul brun-roșcat în care apare musterianul tîrziu aparține probabil depunerilor lui W1 — W2¹⁷. Aceluiași interstadiu urmează să atribuim și depunerile similare descoperite la Remetea — Șomoș I și Șomoș II, unde găsim straturi de cultură care, deși nu identice au multe elemente comune cu cel de la Boinești. Primele niveluri de locuire din cele trei stațiuni amintite se caracterizează prin cioplirea pieselor într-o tehnică în principal musteriană, așchiară, completată cu unele elemente mai noi, lamelare. În cele trei stațiuni sînt prezente așchiile triunghiulare, unele dintre ele retușate, cu planurile de lovire largi formate însă în mod diferit, în sensul că unele îl au drept, altele în două fețe înclinate și în sfîrșit o a treia categorie, planuri fațetate în maniera celor de tip levalloașian. Răzuitoarele în majoritatea lor sînt realizate pe așchii masive, cel mai caracteristic fiind cel de la Boinești¹⁸. Sînt prezente și unele gratoare cioplite pe așchii scurte și groase.

Cît privește nucleele, exemplarele tipice sînt puțin numeroase. La Boinești și Remetea Șomoș I, întîlnim două categorii de nuclee și anume, nuclee discoidale și nuclee alungite, la Șomoș II ele lipsind cu desăvîrșire. În cele trei așezări însă întîlnim numeroși bulgări nucleari de la care s-au desprins așchii și lame în mod anarhic, fără ca bulgării respectivi să primească o formă tipologică precisă. Din complexele acestor așezări fac parte și cîteva lame, unele așchiate, simple sau retușate, altele lungi și subțiri. Între așezările de care ne ocupăm aici se distinge cea de la Remetea — Șomoș I, prin prezența a două vîrfuri foliacee bifaciale¹⁹,

¹⁶ Mircea Paucă, *Neogenul din bazinele externe ale munților Apuseni*, în *Analele Comitetului geologic*, București, 1951, vol. XXVII; V. Mihăilescu, *Carpații sud-estici*, București, 1963; H. Avadurov și colaboratori, *Considerații generale privitoare la învelișul de sol al raionului Oaș*, în *Institutul Geologic al României, Studii tehnice și economice*, seria C, 12, 1964.

¹⁷ C. S. Nicolăescu-Plopșor și Elena Kovačs, *Cercetările paleolitice din regiunea Baia Mare*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 19.

¹⁸ Maria Bitiri, *Așezarea paleolitică de la Boinești*, loc. cit.

¹⁹ Maria Bitiri, *Considerații asupra prezenței unor forme de unelte bifaciale în așezările paleolitice din România*, în *SCIV*, 16, 1965, 3.

singurele exemplare descoperite pînă acum în Oaş. Ca tehnică de cioplire însă ele se apropie de vîrfurile și răzuitoarele de la Boinești, cioplite prin desprinderi largi, oblice, adînc pătrunse în corpul piesei, diferența constînd

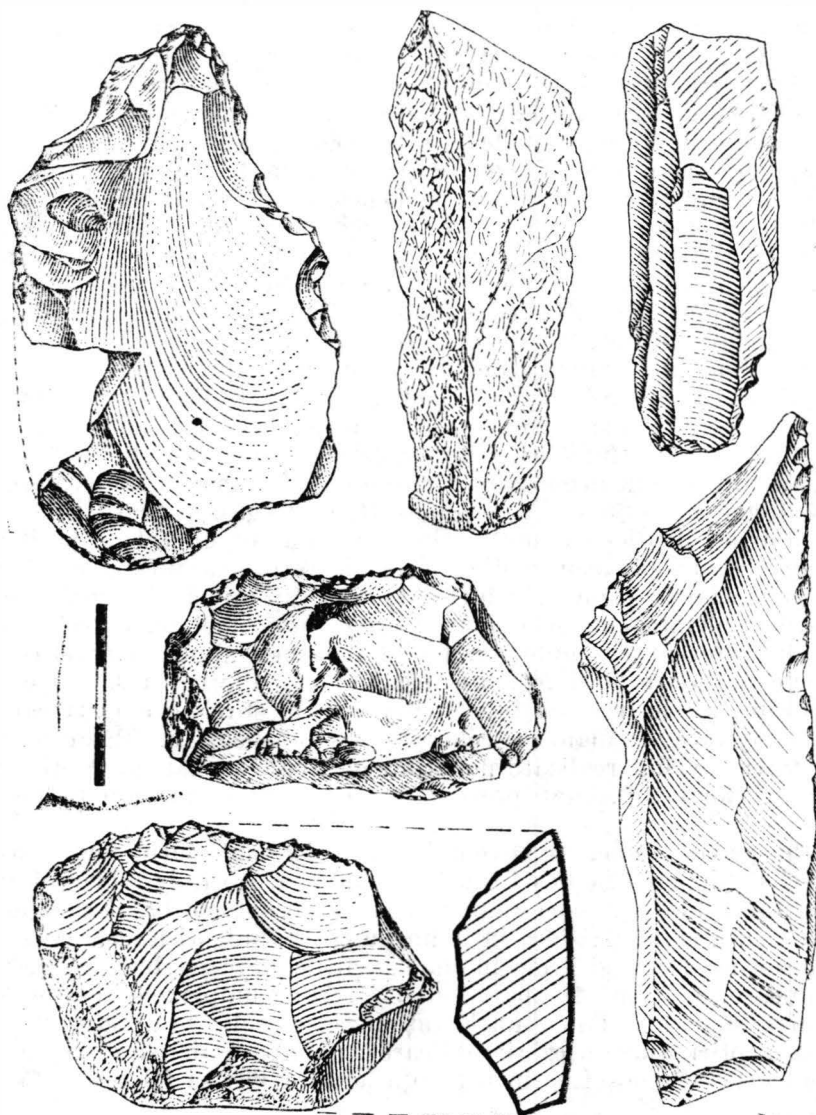

Fig. 4. — Șomoș I și II. Unelte musteriene.

numai în faptul că vîrfurile de la Șomoș I sînt cioplite bifacial, însă în aceeași tehnică.

Ac acestea sînt trăsăturile principale ale celor trei locuiri mai vechi, descoperite pînă acum în Oaş. Mai adăugăm că întreg inventarul litic e cioplit din materie primă locală, opalul; mai apar în plus cîteva exem-

plare de cuarțit alb, materie primă folosită din plin de musterienii din peșterile carpatice.

Ținând seama de componența inventarului litic și de poziția stratigrafică a celor trei așezări, socotim că ele aparțin unui mustertian târziu,

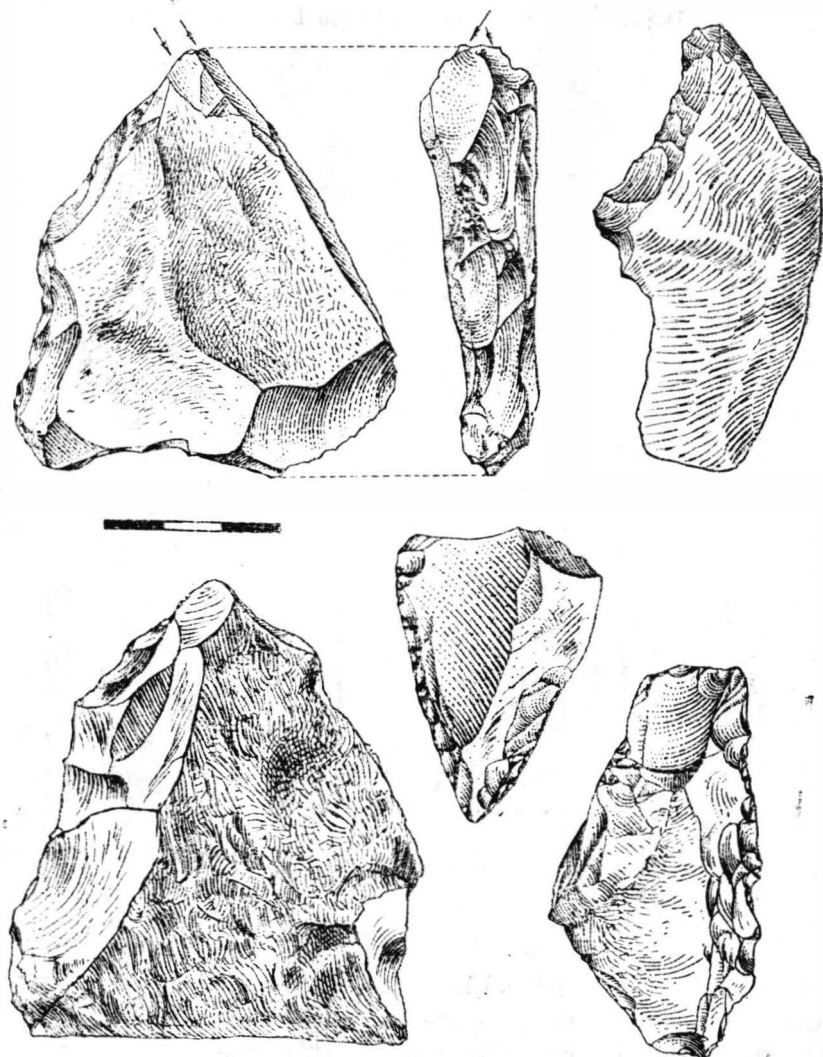

Fig. 5. — Șomoș I și II. Unelte musteriene.

fază de trecere la paleoliticul superior²⁰. Începutul acestei faze este legat de așezările din peșterile carpatice unde mustertianul cunoaște o largă dezvoltare și din complexele sale finale fac parte aproape toate categoriile

²⁰ Maria Bitiri, *Cu privire la începuturile paleoliticului superior în România*, în *SCIV*, 16, 1965, 1.

de unelte pe care le întâlnim în cele trei aşezări mai vechi din Oaş, inclusiv formele bifaciale ²¹.

Prezenţa primilor veniţi pe dealurile din Oaş o punem în legătură cu îmblinzirea climei odată cu începutul primului interstadiu würmian şi cu părăsirea peşterilor carpatice în acest timp de către musterieni ²².

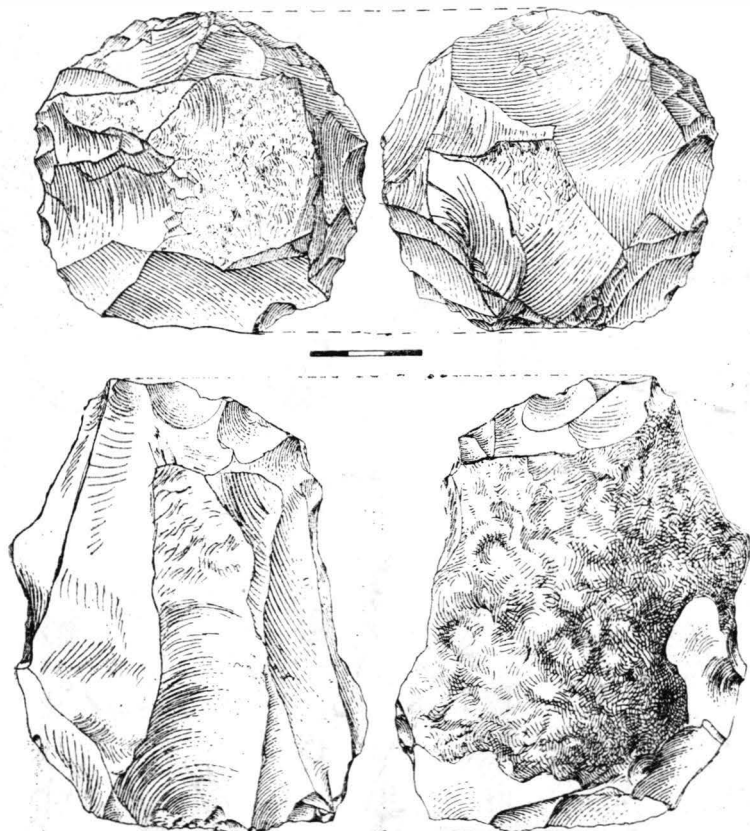

Fig. 6. — Nuclee din straturile musteriene de la Boineşti şi Remetea.

Aşezări de tipul celor de la Boineşti şi Remetea — Şomoş I şi II straturile inferioare, sînt cunoscute în Slovacia orientală pe valea Hornadului, în patru complexe din cadrul aşezării Barca II, la Sena II şi Kechnek I, aşezări care conţin, după aprecierea lui L. Banesz, elemente aurignaciene primitive şi musteriene ²³, toate probabil contemporane cu

²¹ *Istoria României*, I, 1960, p. 12—13.

²² Maria Bitiri şi Aurel Socolan, *Cercetări paleolitice în Ţara Oaşului*, 1966, p. 21, în publicaţiile Muzeului regional Maramureş.

²³ L. Banesz, *Cejkov II— III, nové paleolitické stanice s obsidianovou industriou*, în *AR*, XI, 1959; idem, *Gornopaleolitické kultury w wewnetrzenym luku wschodnich Beskidow*, în *ActaArchCarpatica*, 4, 1962, p. 77—90.

primul aurignacian al lui L. Vértes, datat pe bază de C^{14} la 36.000 de ani vechime²⁴.

Straturile brune sînt suprapuse de depuneri cu aspect luto-prăfos

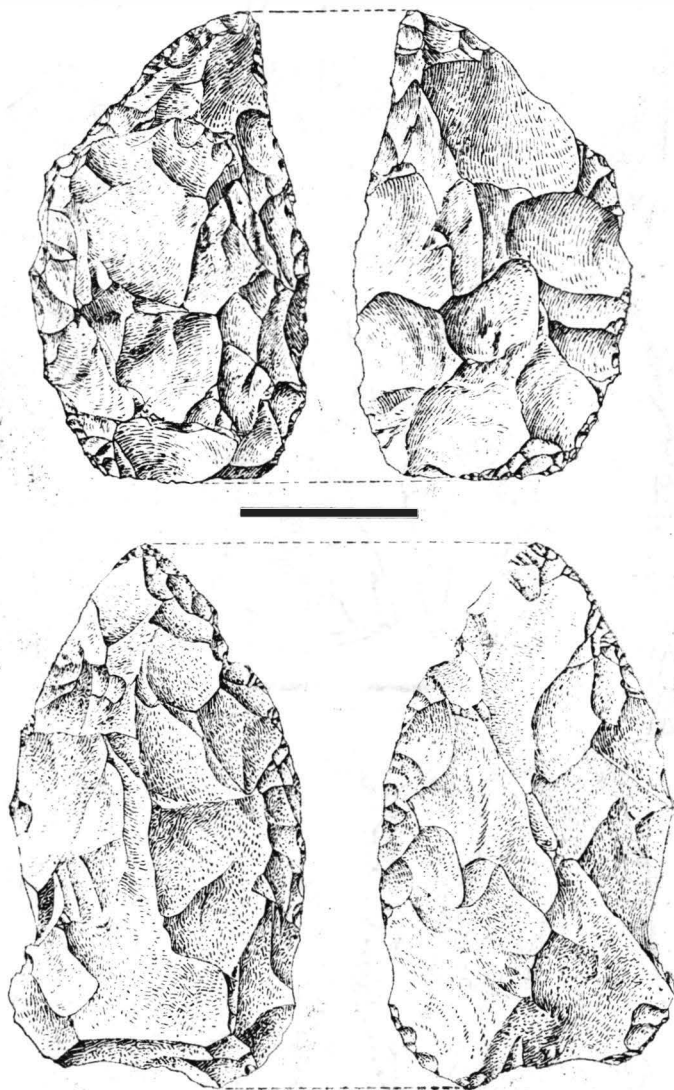

Fig. 7. — Șonoș I. Virfuri bifaciale.

cu nuanțe de gălbui și cenușiu, care aparțin probabil stadiului glacial W II²⁵. În aceste straturi găsim urmele mai multor locuri (Boinești

²⁴ Vértes László, *Az istállósi barlang aurignaci II, Kultura jának rádiócarbon kormeghatározása*, in *Kutonyomtat az archaiologiai értesítő*, Budapest, 1959, 2.

²⁵ Sîntem pe calea obținerii rezultatelor analizelor de sporo-polen pe baza cărora se va putea determina vegetația. Sprijinindu-ne pe acestea vom putea vorbi cu mai multă certitudine despre diferitele încadrări.

nivelul II, Remetea — Șomoș I nivelul II, Șomoș II nivelul II, Călinești I nivelul II, și Călinești II)²⁶, al căror inventar se deosebește net de inventarul straturilor pe care le suprapun, prin predominarea elementului lamelar. Piesele de caracter mustertian (așchii triunghiulare, răzuitoare)

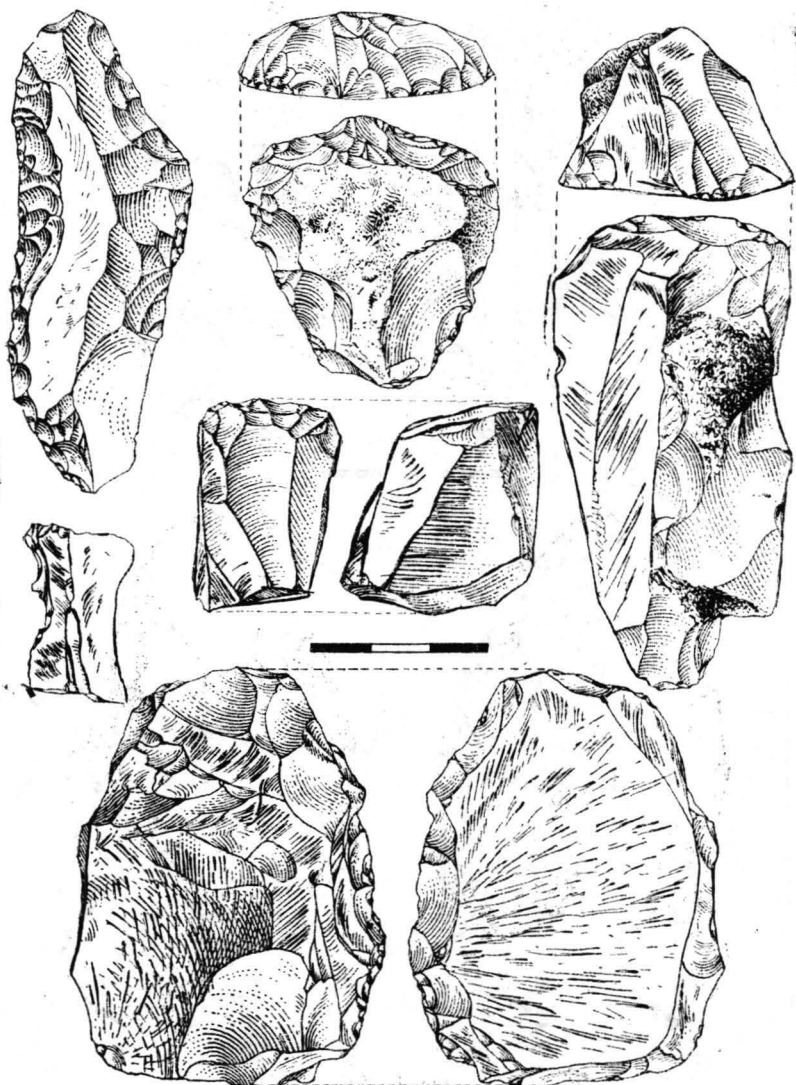

Fig. 8. — Șomoș I. Unelte aurignaciene.

apar izolat, ele constituind doar rare excepții și acestea nu peste tot. Nucleele tipice sînt alungite, în majoritate cu două planuri de lovire. Gratoarele, cea mai numeroasă categorie de unelte după lame, sînt rea-

²⁶ Maria Bitiri, *Raport asupra săpăturilor paleolitice...* (In mss.).

lizate în majoritate pe așchii scurte și groase, avînd aspectul gratoarelor înalte. Acestea, alături de lame cu scobituri laterale și lame retușate oblic pe una sau pe ambele laturi, determină caracterul aurignacian mijlociu al acestor așezări. Burinele ca și spărgătoare de altfel, deși în

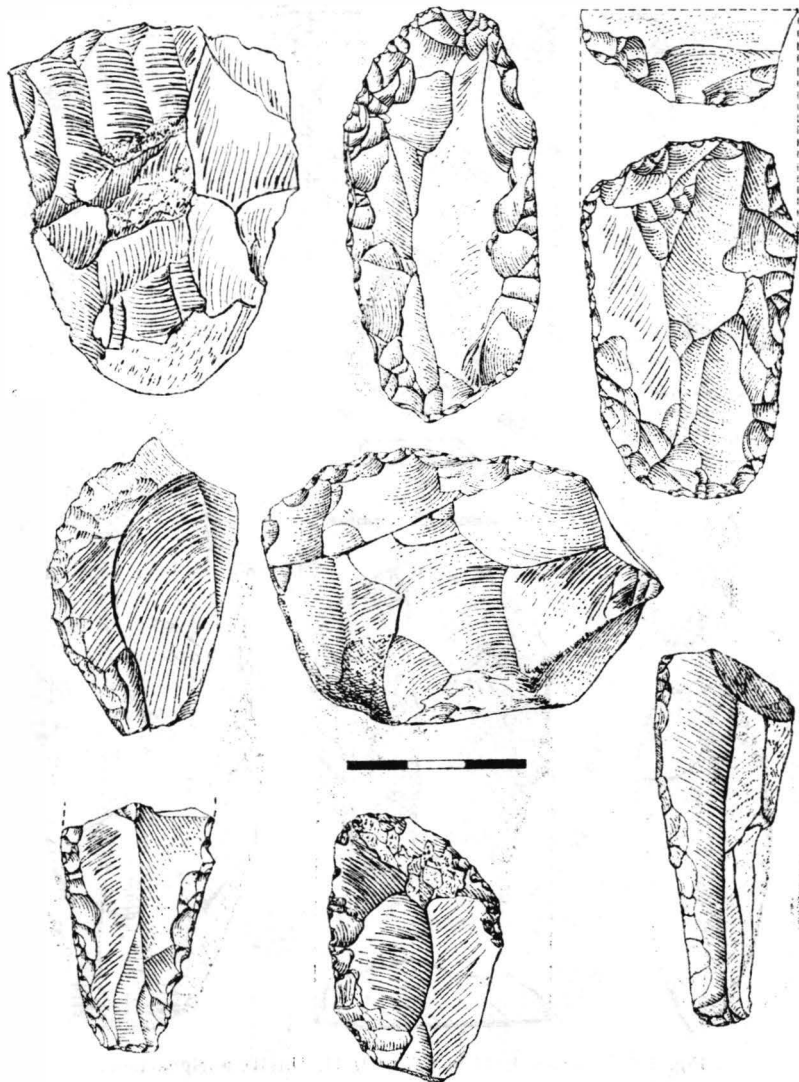

Fig. 9. — Șomoș I și II. Unelte aurignaciene.

proporții reduse, sînt prezente în toate locuirile de acest gen. Cît privește materia primă, continuă să predomine cea locală — opalul; apare și obsidina și diferite tipuri de silex care rămîn totuși în proporții reduse.

Prin caracterul complexului de unelte, poziție stratigrafică și componența materiei prime, așezările noastre de vîrstă W II și atribuite

fazei mijlocii de dezvoltare a culturii aurignaciene sînt strîns legate de așezările de același gen din Slovacia orientală ca Barca I complexe 2 și 3²⁷ și Tibava²⁸ cu care merg pînă la identitate.

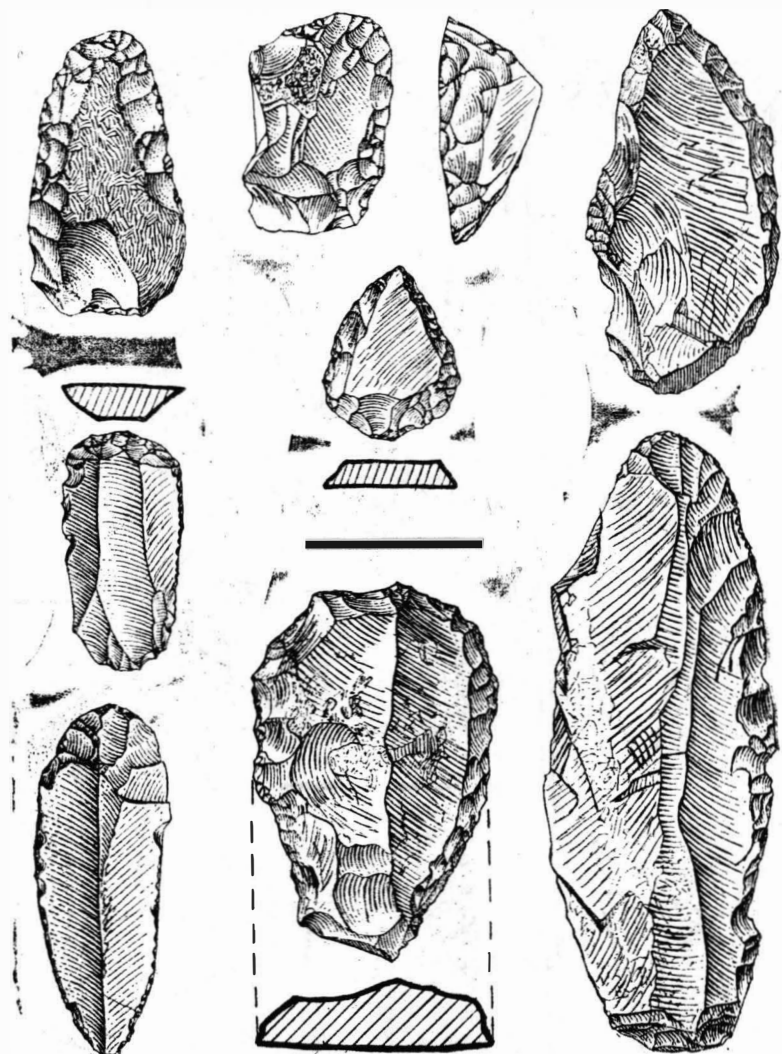

Fig. 10. — Șomoș I, II și Cătinești II. Unelte aurignaciene.

Deasupra straturilor de vîrstă aurignaciană mijlocie, în depunerile cenușii-prăfoase cu nuanțe slabe de galben în unele așezări, caracterul

²⁷ F. Prošek, *Paleolitické sídelní objekty na nalezišti Barca I*, în *AR*, VII, 1955, p. 721–729.

²⁸ L. Banesz, *Die Problematik der Paläolithischen Besiedlung in Tibava*, în *SlovArch*, 8, 1960; idem, *Paleolitický sídelný objekt v Tibava na východnom Slovensku*, în *AR*, IX, 1956, p. 761–770, 837.

inventarului litic se schimbă iarăși brusc, devenind mult microlitizat. Situații clare din acest punct de vedere întâlnim în complexele din așezările de la Boinesti și Remetea Șomoș I, straturile superioare, după cum și cea de la Turulung-vii pe Dealul Pustiu ²⁹. Lucrurile sînt mai

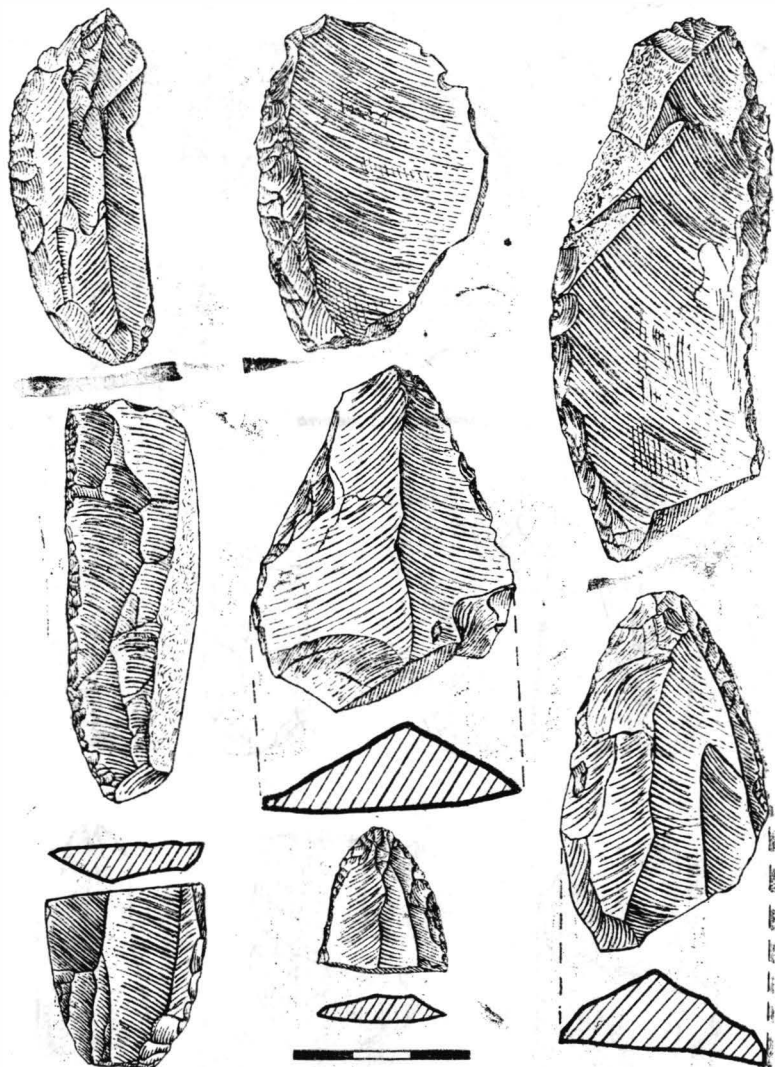

Fig. 11. — Călinești II. Unelte aurignaciene.

puțin clare la Călinești I, unde stratul superior este distrus parțial prin lucrările agricole, și la Șomoș II, unde este distrus complet în pământul răscolit de plug găsindu-se doar piese izolate. În acest ultim strat de la Boinesti și Remetea, după cum și în celelalte locuri indicate, întâlnim urmele ultimilor locuitori paleolitici descoperite pînă în prezent în părțile

²⁹ Maria Bitiri, *Raport asupra săpăturilor paleolitice...* (in mss.).

Oaşului. În general, inventarul lor constă din nuclee piramidale și prizmatice de dimensiuni mici și mijlocii, multe lame, unele dintre ele retușate mărunț, lame microlitice cu una sau ambele laturi retușate abrupt, gratoare pe lamă și pe așchii scurte și groase, puțin lame denticulate, burine și străpungătoare.

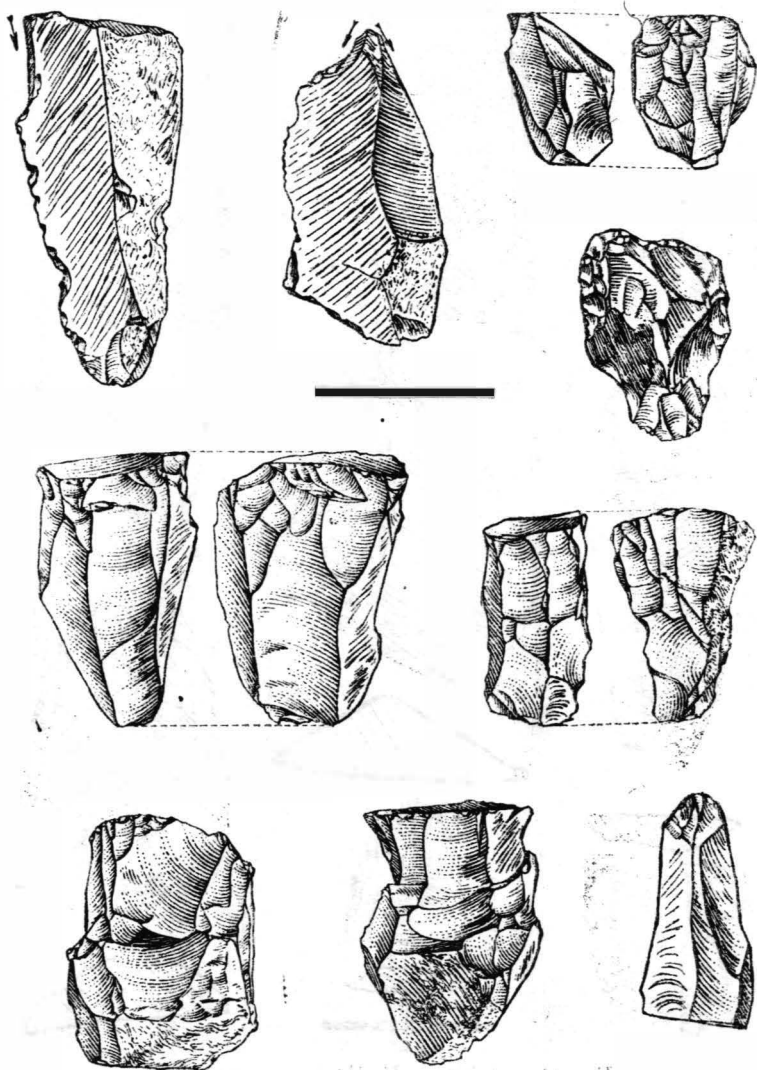

Fig. 12. — Șomoș și Boinești. Unelte gravetiene.

Microlitizarea inventarului, prezența lamelor microlitice cu laturile retușate abrupt, precum și situația lor stratigrafică ne fac să le atribuim culturii gravetiene. Avînd în vedere însă că din inventar nu lipsesc o serie de gratoare înalte care de obicei se întîlnesc în aurignacian, subliniem caracterul mai arhaic al acestei culturi. S-ar putea ca prin cer-

cetările viitoare să descoperim colecții mai importante la Turulung-vii (unde pînă în prezent s-au făcut doar cîteva sondaje și chiar la Călinești unde, după descoperiri noi numai de suprafață, se pare că sîntem pe urmele altei așezări gravetiene), colecții care să ne permită o distincție

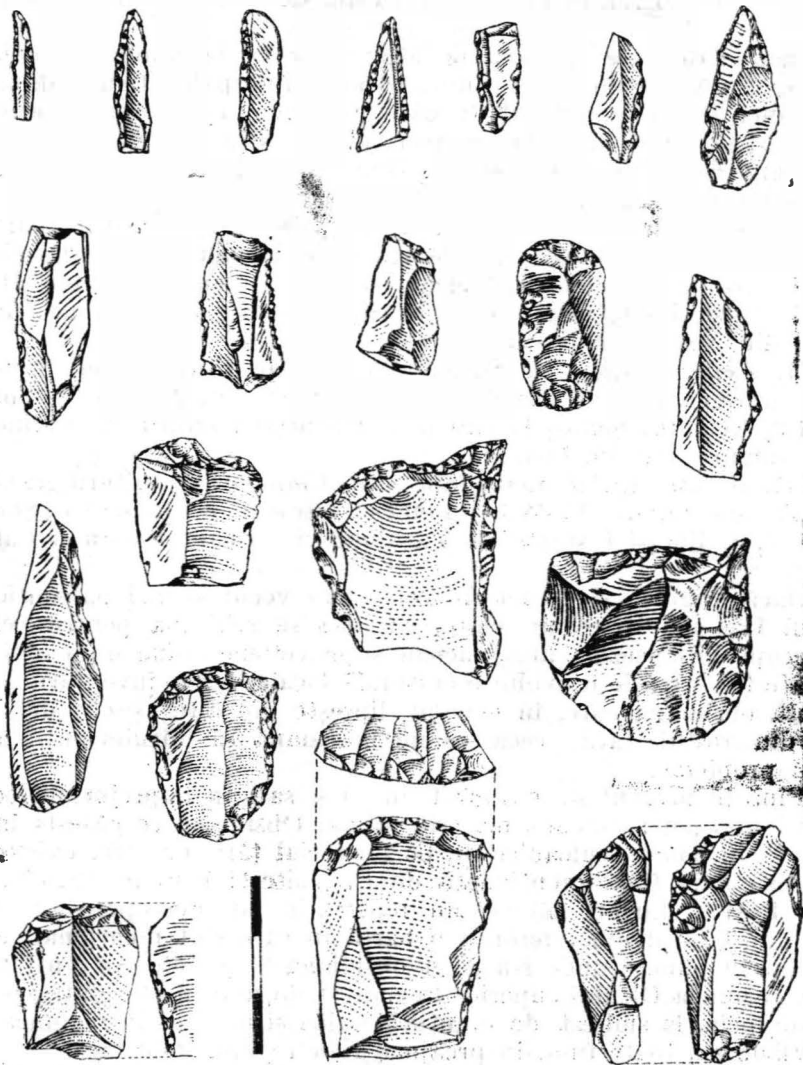

Fig. 13. — Șomoș I și Boinesti. Unelte gravetiene.

ronologică mai amplă a acestui ultim val de locuire paleolitică în Oaș, care pare a fi mai bogată decît cele precedente.

Cît privește materia primă, obsidiana și chiar o serie de silexuri de bună calitate devin mai abundente, ponderea păstrînd-o în continuare roca locală — opalul. În ceea ce privește vîrsta lor geologică aici e și mai

dificil, întrucît, pe măsură ce ne apropiem de suprafață, straturile sînt tot mai erodate. Comparîndu-le cu așezările vecine al căror inventar este apropiat și de multe ori chiar identic cu inventarul așezărilor noastre (Barca I Kašov, Cejkov etc.), socotim că nu ar fi greșită atribuirea lor, măcar și sub formă preliminară, celui de-al doilea interstadiu wûr-mian.

Înainte de a ne opri asupra legăturilor ce le implică gravetianul din Oaș, să revenim pe scurt asupra caracterului paleoliticului din această regiune. După materialul de care dispunem în prezent, socotim că așezările paleolitice din Oaș reprezintă urmele a trei valuri principale de pătrundere a diferitelor cete de vînători, de la care au rămas numeroase urme de așezări.

I. *Așezări-atelier cu caracter temporar*, de vîrstă W1-W2, aparținînd culturii musteriene tîrzii (fază de tranziție la paleoliticul superior) — Boinești stratul 1, Remetea Șomoș I stratul 1, Remetea Șomoș II stratul 1, Călinești I stratul 1, așezări ai căror purtători sînt urmașii musterienilor din peșterile carpatice.

II. *Așezări-atelier cu durată diferită*, aparținînd fazei mijlocii a culturii aurignaciene de vîrstă W2 — Boinești stratul 2, Remetea Șomoș I stratul 2, Remetea Șomoș II stratul 2, Călinești I stratul 2, Călinești II cu un singur nivel de locuire.

III. *Așezări-atelier aparținînd fazei timpurii* a culturii gravetiene orientale, de vîrstă W2-W3 — Boinești stratul 3, Remetea Șomoș I stratul 3, Călinești I stratul 3, Turulung-vii — Dealul Pustiu și Călinești IV (?).

Dacă originea și caracterul celor mai vechi locuri paleolitice din Bazinul Oaș sînt oarecum clare, situația se schimbă pentru celelalte două grupuri de așezări, aurignaciene și gravetiene; fiind mult mai tîrzii, nu poate fi vorba de o evoluție culturală locală, iar în inventarul lor este prezentă obsidiana care, în general, lipsește din alte așezări de aceeași vîrstă din restul țării, ceea ce ne îndeamnă să stăruim puțin asupra acestei probleme.

Pînă în prezent nu s-a găsit în Oaș sau în împrejurimi locul de aprovizionare cu asemenea materie primă. Obsidiana se găsește însă cu siguranță în zonele vulcanice de pe teritoriul țării noastre, existența ei în Transilvania fiind menționată de P. Voitești încă în 1925³⁰. Mai tîrziu, Roska Márton, făcînd un repertoriu al descoperirilor arheologice din Transilvania, publică o hartă în care sînt menționate nu mai puțin de 99 puncte unde s-a găsit obsidiana³¹, puncte concentrate mai ales în regiunea Oltului superior la sud-est de munții Harghita, pe Mureșul mijlociu, la sud-est de munții Metalici și mai sus în regiunea munților Vlădeasa, toate fiind în preajma unor regiuni vulcanice.

Datorită calităților ei apropiate de cele ale silixului și ale altor roci dure cu granulație fină, în sensul că e destul de tare și se desprinde ușor în așchii și lame subțiri și tăioase³², obsidiana a fost folosită încă în perioada paleoliticului timpuriu (Satani-Dar, în Armenia) o dată

³⁰ P. Voitești, *Obsidiana și silixurile*, în AO, IV, 21—22, 1925, p. 426.

³¹ Roska Márton, *Erdely régiszéti repertoriuma Thesaurus Antiquitatum Transilvanicarum*, tom. I, *Praehistorica*, Cluj, 1942, p. 323.

³² S. A. Semenov, *Первобытная техника*, în MIA, 54, 1957, p. 45.

cu înfiriparea procesului de muncă. Pe măsură ce s-a dezvoltat munca conștientă și s-a lărgit capacitatea gândirii abstracte și de cunoaștere a omului primitiv, rocile de bună calitate, deci și obsidiana, au fost căutate și aduse de la mari distanțe pe locul așezărilor³³.

Deși pe teritoriul țării noastre sînt semnalate numeroase puncte unde s-a descoperit obsidiană, acolo unde e vorba de unelte, acestea se referă în special la perioade mai tîrzii (neolitic, bronz). În afară de așezările paleolitice din Oaș nu cunoaștem la noi, pînă în prezent, alte regiuni unde obsidiana să ocupe un loc important în inventarul unor așezări paleolitice. O singură lamă mică s-a găsit în complexul nivelului II (tardenoasian cu un pronunțat fond gravetian) de la Cremenea în Țara Bîrsei³⁴. Aici se cunosc pînă în prezent mai multe așezări paleolitice de diferite vîrste (paleolitic mijlociu și superior)³⁵, toate cu un inventar litic bogat, obsidiana lipsește însă cu desăvîrșire, deși Țara Bîrsei se află la o distanță relativ mică față de lanțul vulcanic Harghita-Căliman unde existența ei este menționată. Mai mult, în anii dinaintea celui de-al doilea război mondial, și după, în Transilvania s-au întreprins numeroase săpături, descoperindu-se un important număr de așezări paleolitice (mai ales în peșteri); nicăieri însă nu se menționează un complex paleolitic în care obsidiana să fi avut un rol cît de cît important în confecționarea uneltelor. Dată fiind prezența regiunilor vulcanice în cadrul Carpaților noștri, ea trebuie să existe în stare naturală, așa cum a și fost menționată de altfel, folosită din plin însă a fost în perioade mai tîrzii, în neolitic și în epoca bronzului³⁶. Numeroaselor grupuri de paleolitici din Banat³⁷, din peșterile carpatice și din țara Bîrsei, această materie primă de bună calitate le-a rămas necunoscută.

Așadar, prezența obsidiane în așezările paleolitice din Țara Oașului pune o dată în plus probleme ca : aprovizionarea cu materie primă, schimbul și direcția de mișcare a diferitelor grupuri de paleolitici aflate în migrare.

Sucesiunea cronologică a așezărilor paleolitice și diferența aspectului cultural al nivelurilor de locuire ne face să concludem că aurignacianul și gravetianul din Oaș este rodul unei mișcări de populații pătrunse în centrul Europei prin pasurile Carpaților din nord, traversînd sudul Poloniei, în Cehoslovacia și de aici în Austria³⁸. O dovadă a pă-

³³ P. I. Boriskovski, *Кремневые мастерские в окрестностях Валуек на реке Оскол* în *KS*, 82, 1961, p. 104-111.

³⁴ Al. Păunescu, *Cercetări paleolitice*, loc. cit., p. 324.

³⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu și I. Pop, *Săpăturile din peștera Gura Cheii-Rîșnov*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 113-118 ; Al. Păunescu, *Săpăturile de la Gilma*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 153-156 ; C. S. Nicolăescu-Plopșor și I. Pop, *Cercetările și săpăturile paleolitice de la Cremenea și împrejurimi*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 51-56.

³⁶ Eugen Comșa, *Schimbul la comunitățile din epoca neolitică de pe teritoriul țării noastre*, în *Revista Muzeelor*, 5, III, 1966, p. 411.

³⁷ Fl. Mogoșanu, *op. cit.*

³⁸ M. Gábori-V. Gábori, *Études archéologiques et stratigraphiques dans les stations de joss paléolithiques de Hongrie*, în *Acta Arch-Budapesta*, VIII, 1957, 1-4, p. 65-66.

trunderii prin nord a culturilor aurignaciană și gravetiană poate fi și stabilirea prezenței, în așezările paleolitice din Ungaria, a unei roci silicioase, cunoscută în paleoliticul din Polonia³⁹.

Stabilite pe terasele înalte ale râurilor Hornad, Poprad și pe alți afluenți ai Tisei, după cum și pe coamele unor dealuri din preajma orașelor Košice și Trebišov⁴⁰, purtătorii culturii aurignaciene mijlocii și gravetiene timpurii au găsit în preajmă obsidiana pe care au folosit-o din plin. De aici, prin Cîmpia Tisei și a Someșului au pătruns în Oaș, stabilindu-se după obiceiuri mai vechi tot pe înălțimi și folosind în confecționarea uneltelor obsidiana, adusă din locurile de unde au plecat. Legătura între stațiunile din Slovacia orientală și cele din Oaș o stabilește așezarea recent descoperită pe Dealul Pustiu la Turulung-vii, în Cîmpia Someșului, de care se leagă Depresiunea Oaș. Căci așa cum s-a stabilit „forma semicirculară a depresiunii este bine marcată de bordura înaltă a munților iar prin porțile joase ale Turului și Talnei, Depresiunea Oaș ia contact cu Cîmpia Someșului. Legătura față de șesurile înconjurătoare se mai face și prin porțile înalte Seini-Orașu Nou și Lechincioara-Valea Țurțului, pe care le considerăm vechile porți de legătură ale depresiunii cu cîmpiile Tisei și Someșului”⁴¹.

În prezent dispunem de dovezi concrete ale pătrunderii paleoliticilor prin porțile vechi amintite, concretizate prin descoperirea unor stațiuni deja cercetate, cum e cazul așezării Călinești II în bazinul inferior al Lechincioarei și unele descoperiri de suprafață în raza comunei Orașu Nou⁴².

Chiar dacă bazinul Oaș are un caracter oarecum închis, acesta nu rămîne izolat, ci face parte din depresiunea mare intracarpatică, străbătută de o rețea hidrografică bogată, prilejuită de Tisa cu afluenții ei Hornad, Latorița, Turul și Someșul. Această depresiune străjuită pe trei părți de Carpați, este bogată în așezări paleolitice, în special din paleoliticul mijlociu și superior, toate asemănătoare între ele prin aspectul cultural și prin componența litologică a inventarului. Marea majoritate a așezărilor sînt situate pe înălțimi în părțile limitrofe ale depresiunii, după cum urmează: Boinesti, Remetea Șomoș I și II, Călinești I-IV în Oaș, Turulung-vii în cîmpia Șomoș-Tur; Mucacevo și Beregovo⁴³ în reg. Ucrainei transcarpatice, la nord de Oaș; Kechnec, Barca,

³⁹ L. Vértés, *Aus Polen stammendes Silex-Material im Ungarischen Paläolithikum und Mesolithikum*, in *Acla. Arch. Carpatica*, I, 1959, 2, p. 167—172.

⁴⁰ L. Banesz, *Gornopaleolitické kultury. . .*; idem, *Vyskum paleolitickéj stanice Čejkov I v roky 1961*; idem, *Paleolitický sídelný objekt. . .*, p. 753—761.

⁴¹ I. Velcea, *op. cit.*, p. 29.

⁴² Maria Bitiri și Aurel Socolan, *Date noi cu privire la paleoliticul din Oaș (cercetări de suprafață și mici sondaje)*, in *Anuarul Muzeului Maramureș* (în pregătire).

⁴³ J. Skutil, *Paleolitikum slovenska a Podkarpatskej Rusi*, in *Spisy Historického odboru Matice Slovenskej v Turčianskom sv. Merline*, 4, 1938, p. 127—132 (stațiunea Mucacevo); p. 132—135 (stațiunea Beregova).

Cejkov, Tibava etc. în Slovacia orientală⁴⁴; Arca și alte așezări din împrejurimi, pe Hornad, pe teritoriul R.P. Ungare⁴⁵.

Indiferent de teoriile în general cunoscute, cu privire la formarea culturilor aurignaciană și gravetiană orientală și difuzarea lor de la est la vest⁴⁶ sau invers⁴⁷, pe calea Dunării etc., paleoliticul din bazinul intracarpatic formează o regiune bine definită, având specificurile ei. Prin folosirea intensă a obsidiane în confecționarea uneltelor, paleoliticul din zona mai sus amintită se deosebește de cel de pe Prut și Nistru unde s-a folosit silexul cretacic și care lipsește din regiunea de care ne ocupăm aici. Așezările paleolitice din Oaș, alături din cele din toată regiunea intracarpatică se deosebesc de paleoliticul din Transilvania — peșteri și în aer liber — care n-au folosit obsidiana.

În consecință, grupurile de așezări amintite reprezintă o regiune în care paleoliticul a căpătat un anumit specific în evoluția culturii materiale și s-a dezvoltat concomitent cu centrele răsăritene de pe Bistrița⁴⁸, Prut și Nistru⁴⁹, după cum și cu cele din centrul Europei⁵⁰. Cît privește direcția de mișcare a purtătorilor diferitelor culturi stabilite deja la modul general, în baza descoperirilor din ultimul timp problema trebuie studiată mai adînc și totodată stabilite deplasările grupurilor de paleolitici pe arii mai restrinse. Deplasările se dovedesc a fi avut direcții diverse cu care prilej s-au și format aspecte regionale concrete.

Ce reprezintă însă aceste vechi centre cu locuiri numeroase și trășături comune în cultura lor materială? Încercări de a descifra asemenea probleme s-au făcut în ultimul timp și se pare, nu lipsite de rezultate demne de luat în seamă⁵¹.

Pentru regiunea de care ne ocupăm un sprijin concret în determinarea originii diferitelor grupuri ni-l poate da un studiu temeinic pe baza analizei obsidiane, așa cum reiese dintr-o lucrare mai recentă a lui J. R. Cann⁵². Sînt de asemenea necesare studii comparative între diferite complexe de aceeași vîrstă și aspect cultural, spre a putea determina legăturile dintre ele și caracterul acestora.

⁴⁴ Juraj Bárta, *Slovensko v staršej a srednej dobe kamennej*, 1965; I. Bancesz, *Prispevok k poznaniu aurignacianu na východnom Slovensku*, în *Štúdiijné zvesti AUSA V*, Nitra, 1, 1956, p. 1—33; idem, *Prehľad paleolitu východného Slovenska*, în *SlovArch*, IX, 1961, p. 33—48.

⁴⁵ L. Vértes, *Ausgrabungen der altsteinzeitlichen Siedlung von Arka 1960—1961*, în *Acta Arch-Budapesta*, 14, 1962.

⁴⁶ D. A. Garrod, *The upper Paläolithic in the Light of Recent Discovery*, în *PPS*, 1938, vol. IV: M. Gábori — V. Gábori, *op. cit.*, p. 69—71.

⁴⁷ G. P. Grigoriev, *Кремская Виллеидорфская и Павловская культуры в средней Европе*, în *Археология старого и нового света*, Moscova, 1966, p. 7—24.

⁴⁸ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu și Fl. Moșoșanu, *op. cit.*

⁴⁹ A. P. Cerniș, *Поздний палеолит Среднего Приднестровья* în *Труды комиссии по изучению четвертичного периода*, XV, 1959; idem, *Ранний и средний палеолит Приднестровья*, în *Труды комиссии по изучению четвертичного периода*, XXV, 1965; N. N. Moroșan, *La station paléolithique de grotte Stánca Ripiceni*, în *Dacia*, V—VI, 1938; Al. Păunescu, *Sur la succession des habitats. . .*, loc. cit.

⁵⁰ Bohuslav Klima, *Dolní Vestonice, Viskum tabořiš'e lovků mamutu v letech 1947—1952*, Praga, 1963; G. P. Grigoriev, *op. cit.*

⁵¹ A. A. Formozov, *Этнокультурные области на территории Европейской части СССР в каменном веке*, Moscova, 1959; I. Housse, *The place of <peoples> in prehistoric research*, în *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 1965, t. 95.

⁵² J. R. Cann, *The Characterization of Obsidian and its application to the Mediterranean Region*, în *PPS*, 1964, XXX, p. 111—125.

QUELQUES OBSERVATIONS CONCERNANT LE PALÉOLITHIQUE DE OAAŞ ET SA PÉRIODISATION

RÉSUMÉ

Par les recherches systématiques entreprises ces dernières années en Oaş on a mis au jour huit établissements paléolithiques concentrés sur les sommets des hauteurs prémontanes, à l'intérieur de la dépression du nord-ouest de la Roumanie, là où se joignent la plaine de Someş-Tur et la chaîne des montagnes éruptives de Oaş-Gutii.

Les établissements paléolithiques, à un ou plusieurs niveaux d'habitat, découverts jusqu'à présent dans la dépression de Oaş, représentent les vestiges des trois vagues principales de pénétration des différents groupes de chasseurs.

I. Établissements-atelier à caractère temporaire, d'âge W1—W2, appartenant à la civilisation moustérienne tardive (phase de transition au Paléolithique supérieur): couches inférieures de Boinestî, Remetea Şomoş I, Remetea Şomoş II, Călineştî I. D'après leur âge et le caractère du mobilier lithique ces premières traces d'habitat paléolithique de Oaş ont été mises en rapport avec l'abandon des grottes carpatiques par les moustériens.

II. Établissements-atelier de différentes durées, appartenant à la phase moyenne de la civilisation aurignacienne, d'âge W2; les couches moyennes de Boinestî, Remetea Şomoş I et Şomoş II, Călineştî I et l'établissement Călineştî II à un seul niveau d'habitat.

III. Établissements-atelier appartenant à la phase précoce de la civilisation gravettienne, d'âge W2—W3: les couches supérieures de Boinestî, Remetea Şomoş I et Şomoş II, Călineştî I, Turulung -vii-Dealul Pustiu et Călineştî IV (?).

La présence de l'obsidienne, en proportion plus réduite dans les couches aurignaciennes moyennes et plus abondante dans celles gravettiennes, nous porte à les rattacher aux établissements semblables de la Slovaquie Orientale et de la Hongrie (le coude du Danube). L'établissement récemment découvert dans la plaine du Someş — reliée à la dépression de Oaş — sur le Dealul Pustiu à Turulung-vii, fait la liaison entre les établissements paléolithiques de la Slovaquie Orientale et ceux de Oaş. Quoique ayant un caractère fermé dans une certaine mesure, la dépression de Oaş n'est pas isolée; bien au contraire, elle fait partie d'une unité géographique plus étendue, la grande dépression intracarpatique, sillonnée par le riche réseau hydrographique dû, principalement, à la Tisa et à ses affluents. Cette dépression gardée de trois côtés par les Carpates fut le berceau d'une région à nombreux établissements paléolithiques qui ont pris — à travers le temps — beaucoup de caractères communs.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — a, localisation de la Ţara Oaşului; b, la colline de Şomoş; c, barre volcanique renfermant au nord-ouest la dépression de Oaş (esquisse panoramique, d'après I. Velcea); X, établissements paléolithiques.

- Fig. 2. — *Remetea Şomoş* II. Situation stratigraphique.
Fig. 3. — *Remetea Şomoş* I. Situation stratigraphique.
Fig. 4. — *Şomoş* I et II. Outils moustériens.
Fig. 5. — *Şomoş* I et II. Outils moustériens.
Fig. 6. — Nucléi des couches moustériennes de *Boineşti* et *Remetea*.
Fig. 7. — *Şomoş* I. Pointes bifaciales.
Fig. 8. — *Şomoş* I. Outils aurignaciens.
Fig. 9. — *Şomoş* I et II. Outils aurignaciens.
Fig. 10. — *Şomoş* I, II et *Călineşti* II. Outils aurignaciens.
Fig. 11. — *Călineşti* II. Outils aurignaciens.
Fig. 12. — *Şomoş* et *Boineşti*. Outils gravettiens.
Fig. 13. — *Şomoş* et *Boineşti*. Outils gravettiens.